

розумінні та сприйнятті понять свобода і справедливість. Саме це вони зараз відстоюють, і розплачуються за них власним життям.

Список використаних джерел

1. Боднар О. Б. Поняття та зміст права людини на безпеку та його співвідношення з суміжними правами. *Форум права*. 2011. № 1. С. 88–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_18
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Стратегія національної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

*Сокол Денис Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент*

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ПРАВОВА ДЕРЖАВА: АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Розгляд найважливіших передумов, що визначають особливості становлення демократичної політичної системи в Україні, потребує одночасного звернення до вивчення принципів формування та функціонування не тільки головного елемента політичної системи – інституту держави та процесів формування і функціонування політичної влади в суспільстві але й її іншої важливої складової – громадянського суспільства.

Витоки ідеї правової держави беруть свій початок ще з античних часів. Давньогрецький філософ Платон (V–IV ст. до н. е.) пророкував загибель тієї держави, де право і закон не мають сили, і навпаки, віщував порятунок і всі блага державі, в якій закон – володар над правителями. Його учень Аристотель

закликав захищати норми законів як стіни рідного дому. Таким чином, уже в стародавні часи розпочало формуватися розуміння провідної ролі права як засобу забезпечення рівноправ'я громадян, впорядкованості та стабільності суспільних відносин [1, с. 38].

Термін «правова держава» ввійшов у науковий обіг на початку XIX ст., а наприкінці XIX ст. у більшості європейських країн дослідження з цього питання набули суттєвого поширення. Різноманітні аспекти правової держави активно досліджувались і в дореволюційній Україні такими видатними вченими як Б. Кістяківський, С. Дністрянський, М. Драгоманов, М. Палієнко та ін. Зазнавши занепаду в радянський період, із другої половини 80-х років XX ст. ідея правової держави в Україні відроджується і починає активно розроблятися [2, с. 36–37].

Розвиток правової держави невіддільний від становлення прав людини, котрі, власне, і виступили тією ключовою категорією, навколо якої розвивалися головні характеристики правової держави. Лише правова держава може виступати об'єктивним виразником інтересів внутрішньо неоднорідного і суперечливого громадянського суспільства, і саме вона є одним з найвизначніших загальнолюдських політико-юридичних ідеалів [2, с. 37].

Правова держава – це така держава, в якій на основі чинного права реально забезпечується здійснення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, окремих груп людей і громадянського суспільства в цілому, де держава і людина несуть взаємну відповідальність згідно з чинним правовим законом [3, с. 35]. Правова держава має певні ознаки, що відрізняють її від неправових держав. Основними з таких ознак є такі:

- 1) соціально-змістові:
 - верховенство права (rule of law) в усіх сферах суспільного життя;
 - закріплення в конституції та інших законах основних прав людини;
 - панування в суспільному і державному житті правових законів, тобто тих, що виражають волю більшості або всього населення країни, втілюючи при цьому основні загальнолюдські цінності та ідеали;

– врегулювання відносин між особою і державою на основі загальнодозвільного принципу – «особі дозволено чинити все, що прямо не заборонено законом»;

– рівність закону для всіх і рівність усіх перед законом;

– взаємна відповідальність особи та держави;

– високий рівень правової культури всіх членів суспільства, зокрема знання необхідних положень законодавства й уміння та навички їхньої реалізації.

2) структурно-організаційні:

– юридична захищеність особи, тобто наявність розвинутих та ефективних процедурно-юридичних засобів (механізмів) для вільного здійснення, охорони і захисту основних прав людини;

– чіткий юридично визначений розподіл функціональних повноважень державних органів за принципом поділу влади на гілки – законодавчу, виконавчу та судову;

– підзвітність державної влади суспільству, обмеженість сфери її діяльності правом і життєво важливими загальносуспільними інтересами;

– незалежність суду та його високо значуще становище в суспільному і державному житті як фундаментальної гарантії прав людини;

– неухильне і повсюдне виконання законів і підзаконних нормативних актів усіма учасниками суспільного життя, насамперед тими, які наділені державно-владними повноваженнями.

Права людини можуть втілюватися, безперечно, тільки в демократично організованому суспільстві. До визначальних характеристик такого суспільства належить не тільки домінування в ньому волі суспільної більшості, а й визнання, захищеність і непорушність основних прав усіх людей, включаючи й тих, що становлять його меншу частину. Тому й правова держава як держава реальних прав людини може існувати тільки у справді демократичному суспільстві, де повновладдя більшості гарантує дотримання прав меншості [2, с. 38].

Створення правової держави є необхідною передумовою побудови громадянського суспільства, теорія якого була започаткована ще в середині XVII ст. у творах англійського філософа Т. Гоббса. З часом вона дістала широку підтримку та її

положення почали активно розробляться і удосконалюватись. У наш час практично в усьому світі розроблений цією теорією образ громадянського суспільства розглядається як зразок справді демократичного й гуманістичного суспільства [1, с. 42].

Громадянське суспільство – це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права [4, с. 38].

Структурним проявом громадянського суспільства можна вважати його внутрішню будову, в якій відображаються взаємозв'язки та взаємодія всіх компонентів громадянського суспільства, що визначають його цілісність і динамізм розвитку. Системоутворювальним початком у ній виступає людина з її правами, потребами та інтересами.

Структуру громадянського суспільства можна подати у вигляді п'яти взаємопов'язаних систем, які відповідають певним сферам його життєдіяльності, соціальна, економічна, політична, духовно-культурна та інформаційна.

1. Соціальна система охоплює сукупність об'єктивно сформованих спільностей людей і взаємовідносин між ними, а саме: інститути сім'ї та відносини, що зумовлюють її існування; відносини, що відображають соціальну сутність людини (організації, об'єднання за інтересами): відносини, що виникають між соціальними спільнотами (групами, націями, станами тощо).

2. Економічна система – сукупність економічних інститутів і відносин, учасниками яких люди стають у процесі реалізації права власності, виробництва, розподілу, обміну та споживання суспільного продукту. Структурними елементами економічної системи є: приватні господарства, акціонерні товариства, кооперативні господарства, фермерські господарства, індивідуальні й приватні підприємства громадян тощо.

3. Політична система – сукупність суспільних відносин, що складаються в процесі здійснення політичної влади, особливістю якої є реальна участь у цьому процесі всіх членів суспільства. Політичну систему складають цілісні саморегульовані елементи (організації) – політичні партії, громадсько-політичні рухи, об'єднання, правозахисні організації

тощо. Індивід політично виступає як громадянин, депутат, член партії, організації тощо.

4. Духовно-культурна система – відносини між людьми, їхніми об'єднаннями, державою та суспільством у цілому стосовно духовно-культурних благ і відповідних матеріалізованих інститутів (релігійних, освітніх, культурних, наукових), за допомогою яких реалізуються ці відносини. До структурних елементів духовно-культурної системи належать церква, творчі союзи, театри, фестивалі, дитячі освітні організації, заклади вищої освіти, наукові організації тощо.

5. Інформаційна система становить комунікативну основу громадянського суспільства та формується в результаті отримання людьми необхідних для життєдіяльності знань; спілкування людей між собою; взаємодії держави й інститутів суспільства [2, с. 41–42].

Отже, правову державу неможливо розглядати, не зіставляючи її з громадянським суспільством. Взаємозалежність правової держави і громадянського суспільства полягає в тому, що правова держава є формою організації громадянського суспільства, невід'ємною умовою його стабільності та розвитку.

Список використаних джерел

1. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Юрисконсульт, 2006. 355 с.

2. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / О. О. Тихомиров та ін. / За заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Нац. акад. СБУ, 2016. 332 с.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. для підготов. до атест. здоб. вищої освіти / Є. В. Білозьоров та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомірова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 116 с.

4. Велика Українська Енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / Уклад. : В. Л. Бабка, М. М. Шумило / За ред. д. і. н., проф. А. М. Киридон. Київ : Енциклопедичне видавництво, 2017. 152 с.